

MUKARRAMA MURODOVA HAYOTI VA IJODIY FAOLIYATI

Dilshunosxon Inomova

Qo'qon universiteti mustaqil izlanuvchisi

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
<p>Qabul qilindi: 24-iyun 2025-yil Tasdiqlandi: 26-iyun 2025-yil Jurnal soni: 15 Maqola raqami: 39 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v15i.1229</p>	<p>Mazkur maqolada o'zbek adabiyotida salmoqli o'rin egallagan shoira, jurnalist, tarjimon va olima Mukarrama Murodovaning hayoti va ijodiy faoliyati atroflicha yoritiladi. Olimaning ilmiy izlanishlari, pedagogik faoliyati hamda adabiy merosi o'zbek milliy adabiyotining taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq holda tahlil etiladi. Tadqiqotda Mukarrama Murodovaning ayol ijodkorlar orasida tutgan o'rni, adabiy jarayonga qo'shgan hissasi va yosh avlodni ilm-fanga yo'naltirishdagi xizmatlari ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, maqolada olimaning ilmiy qarashlari, adabiy-estetik merosi hamda jahon adabiyotshunosligidagi ayol ijodkorlarning umumiy tendensiyalari bilan uyg'unligi tahlilga tortiladi. Shuningdek, uning ayrim she'rlari tahlil qilinadi.</p>
<p>KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS</p> <p>mahorat, poetika, biografiya, gender, she'r, she'riyat, uslub, gazeta, jurnal.</p>	

Kirish. O'zbek adabiyoti tarixida ayol shoirlar ijodi alohida o'rin tutadi. Ularning asarlari nafaqat she'riy san'at namunasi, balki ayol qalbining nozik kechinmalari, jamiyatdagi o'rni va ma'naviy olamini ham ifodalaydi.

Tarixga nazar tashlasak, o'zbek ayol shoirlaridan eng mashhurlaridan biri – Nodira (Mohlaroyim)dir. U XIX asrda yashab ijod qilgan, Farg'ona vodiysida Qo'qon xonligi malikasi sifatida siyosiy faoliyat bilan birga badiiy ijodda ham katta iz qoldirgan. Nodira o'z she'rlarida muhabbat, sadoqat, vatanparvarlik, ayollik qadr-qimmatini haqida kuylagan.

XX asr boshlarida jadidchilik davrida ham ayol shoirlarimiz qalam tebratib, millatni uyg'otishga xizmat qildilar. Masalan, Anbar Otin (1870–1915) o'z she'rlarida ayollarning savodsizlikdan qutulishi, ilm olish zarurligini ta'kidlagan. Uning satrlari o'z davri uchun jasoratli, ma'rifatparvarlik ruhi bilan sug'orilgan edi.

Keyinchalik sovet davrida ham ko'plab iqtidorli ayol shoirlar adabiyotimizga kirib kelishdi. Zulfiya (1915–1996) o'zining samimiy va yuksak lirizmi bilan mashhur bo'ldi. Uning she'rlarida ona yurt, tinchlik, sevgi va insoniylik tuyg'ulari asosiy mavzu bo'lib xizmat qildi. Zulfiya ijodi tufayli o'zbek ayol shoirlari xalqaro miqyosda ham tanildi. Ularning asarlarida zamonaviy ayolning hayoti, jamiyatdagi o'rni, insoniy qadriyatlar, muhabbat va orzular o'z ifodasini topadi.

O'zbek ayol shoirlari adabiyotimizda nafaqat nafis satrlar, balki ma'naviy quvvat, ma'rifat va hayotiy donishmandlik manbai bo'lib kelmoqda. Ularning she'rlari bugungi kunda ham o'quvchilar qalbiga yo'l topib, ayollarning ijtimoiy va madaniy hayotdagi o'rnini yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Mukarrama Murodova haqida gap borar ekan, avvalo, uning ijodini zamonaviy o'zbek adabiyotidagi ahamiyatiga alohida to'xtatilib o'tish zarur. Shoira (1947-2005) o'zbek adabiyotida o'ziga xos ovoz va mazmuniy chuqurlik bilan ajralib turadigan ijodkor, tarjimon va olima sifatida tanilgan. Uning ijodi XX asrning so'nggi choragi va XXI asr boshlaridagi o'zbek adabiyotining shakllanish va rivojlanish jarayonida muhim o'rin tutadi. Murodovaning she'riyati milliy qadriyatlar, ayol qalbi dardlari, tabiat go'zalligi va milliy ong mavzularini chuqur poetik estetik shaklda ifoda etib, o'zbek lirikasi an'analarga yangi nafas olib kirdi.

XX asrning ikkinchi yarmi o'zbek adabiyotida ayol shoirlarning faoliyati sezilarli darajada kuchaydi. Bu jarayonda o'zining poetik mahorati, chuqur fikr va hissiyotga boy asarlari bilan ajralib turgan ijodkorlardan biri bo'lgan Mukarrama Murodova o'zbek adabiyotining taraqqiyotiga munosib hissa qo'shgan shoirlardan sanaladi. Uning she'riyati o'zbek ayolning ichki olami, ruhiy kechinmalari, orzu-armonlari, ijtimoiy hayotdagi o'rni va milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabati bilan ajralib turadi. Shoironing dostonlari va badiiy publitsistikasi esa faqatgina estetik qiymat emas, balki ijtimoiy va ma'naviy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv sharoitida milliy adabiyotning chuqur ildizlarini, uning rivojlanish bosqichlarida faoliyat yuritgan ijodkorlar merosini o'rganish dolzarb masalalardan biridir. Mukarrama

Murodovaning asarlarini tahlil qilish orqali faqatgina adabiy-estetik jihatlar emas, balki o'zbek ayolning badiiy obrazini yaratishdagi mahorat, xalqona ruh, poetik til va uslub masalalari bo'yicha ham muhim ilmiy xulosalarga kelish mumkin. Shu bois, shoironing adabiy merosini zamonaviy ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida o'rganish zaruriyati mavjud.

Bundan tashqari, Mukarrama Murodovaning tarjima va publitsistika sohasidagi faoliyati ham uning adabiy merosining muhim qismi hisoblanadi. Shoironing tarjimalari orqali boshqa tillardagi adabiyot namunalarini o'zbek o'quvchilariga yetkazish bilan birga, o'zbek adabiyotining jahon adabiy jarayonidagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qildi. U yosh avlod uchun ilmiy-pedagogik yo'lni namoyish etgan ijodkor sifatida ham alohida e'tirofqa sazovor bo'ldi.

Mukarrama Murodovaning ijodi zamonaviy o'zbek adabiyotida nafaqat milliy madaniyat va qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish balki, global adabiy jarayonlarga integratsiyalashishda ham o'ziga xos o'rin tutadi. Shoironing milliylik va umumbashariylikni uyg'unlashtirgan poetik uslub hozirgi zamon o'zbek adabiyotining estetik va mazmuniy o'sishida muhim rol o'ynaydi.

Mukarrama Murodovaning hayoti va ijodiga bag'ishlangan ayrim maqolalar, davriy matbuotda e'lon qilingan sharhlar mavjud bo'lsa-da, ularning ko'lami tor, tahliliy chuqurligi cheklangan. Shoironing adabiy merosi hozirgacha kompleks ilmiy tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan. Ayniqsa, uning she'riyati, dostonchilikdagi poetik idrok, publitsistik asarlaridagi dolzarb mavzular va badiiy til masalalari bir butun holda tahlil qilinmagan. Bu holat mazkur maqolaning dolzarbligini yanada kuchaytiradi.

Adabiyotlar tahlili

Mukarrama Murodova ijodi yosh adabiyot ixlosmandlari va yangi avlod shoirlari uchun doimo ilhom manbai bo'lib kelmoqda. Uning badiiy to'garaklarda faoliyat yuritganligi va yoshlar bilan doimiy aloqada bo'lib, ularning ijodiy rivojlanishiga ko'maklashganligi adabiyotimizda tarbiyaviy ishlarning samarali tashkil etilishiga misol bo'ladi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida Mukarrama Murodovaning ijodi ko'p jihatdan yurtimizdagi ayol shoirlarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga katta hissa qo'shdi. Uning she'rlari oddiy, soddalikda teranlikni ko'rsatib, o'quvchilar qalbiga yaqin bo'ldi va ko'plab yosh shoirlarga ilhom manbai bo'ldi. Murodova o'zbek lirikasidagi an'anaviy va zamonaviy unsurlarni uyg'unlashtirib, adabiyotimizda ayollar ovozinig yanada ko'tarilishi uchun zamin yaratdi (Begaliyev, 2017).¹

XX asrning so'nggi choragida o'zbek adabiyotiga o'zining dardli ovozi bilan kirib kelgan Mukarrama Murodovani bugun ko'p yoshlar bilmaydi. Ona tili haqida jo'shib kuylagan, vatanning har bir qarichini "ko'ngil quvvati" deb bilgan, Abxaziya ko'chalaridan Andijonni qidirgan shoironing nomi bugunga kelib adabiyotshunoslar davrasida ham juda kam tilga olinmoqda. Atoqli o'zbek shoiri Xayriddin Sulton bu haqida shunday yozgan edi: "O'tgan asrning 70-yillarida o'zbek she'riyatiga o'ziga xos ovoz va dard bilan kirib kelgan Mukarrama Murodova nomini bugungi avlod eslab qolishini juda-juda istardim. Ayniqsa, bugun shoira

¹ O.Begaliyev. She'riyat shu'lasini // Yoshlik. 2017, 4-son.

qizlarimiz davlat mukofoti ilinjida Vatan haqida havoyi va dardsiz she'rlari bilan rasmiy adabiy nashrlarimizni to'ldirib yuborgan bir paytda Mukarrama opaning sodda va dardkash she'rlari yuraklarimizni tozalashiga, yumshatishiga ishongim keladi"². Chindan ham, hozirgi globalashuv zamonida axborotlar toshib turgan internet tarmoqlarida shoira haqidagi ma'lumotlar juda kam. Mazkur maqola Mukarrama Murodova hayoti, adabiy va publististik faoliyati yuzasidan amalga oshiriladigan keyingi tadqiqotlar uchun "xamirturush" bo'lishidan umidvormiz.

Yosh shoirlar Mukarrama Murodovaning she'riyati orqali nafaqat ayol qalbining nozikligini, balki milliylik va insoniy qadriyatlarini ham o'rganadilar. Ularning ko'pchiligi Murodovaning oddiy til va ifodaviy uslubidan o'zlarining ilk she'rlarini yaratishda foydalanadi. Shuningdek, Murodovaning publististik va tarjimonlik faoliyati yosh avlodga keng ko'lamli ijodiy sohalarga qiziqishni oshirdi.

Shoiraning "Shu'la" adabiy to'garagida olib borgan rahbarligi yosh ijodkorlar uchun ilmiy va badiiy maktab bo'lib xizmat qildi. U yoshlarning o'ziga xos ovoz topishlariga yordam berib, adabiyotda yangi tendensiyalar paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Bugungi kunda ham uning pedagogik va ijodiy merosi ko'plab yosh shoirlar va olimlar tomonidan qadrlanadi (Begaliyev, 2017).³

Metodologiya

Mukarrama Murodova ijodining yoshlar uchun ahamiyati, shuningdek, uning zamonaviy adabiy jarayonlarda milliylikni saqlash bilan birga, global adabiyot bilan aloqalarni mustahkamlashga qo'shgan hissasida ham namoyon bo'ladi. Shoiraning ijodiy va ilmiy merosi yoshlar uchun nafaqat adabiy o'rnak, balki milliy ruhiy merosning bebaho qismi sifatida ham alohida e'tirofga sazovordir.

Mukarrama Murodova O'zbekiston adabiyotida o'ziga xos ovoz va chuqur poetik estetikani yaratgan shoira, tarjimon va olima sifatida tanilgan. Uning ijodi zamonaviy o'zbek adabiyotining shakllanish va rivojlanish jarayonida muhim o'rin tutadi. Bu maqolada Murodovaning ijodiy merosi, uning zamonaviy o'zbek adabiyotidagi o'rni hamda yosh ijodkorlarga ta'siri qiyosiy tahlil qilinadi.

Bundan tashqari, **tarixiy-adabiy yondashuv** asosida shoiraning ijodini tarixiy kontekstda tahlil qilinadi, **tahliliy usul** yordamida esa asarlardagi mavzu, g'oya va badiiy ifodani o'rganib chiqiladi.

Natijalar

Mukarrama Murodova 1947-yilning 18-yanvarida Andijon shahrida tavallud topadi. Andijon shahridagi 24-umumta'lim maktabida tahsil olib, maktabni imtiyozli tamomlaydi. Shoira o'quvchilik kezarida badiiy to'garaklarda faol qatnashib, ustozlar e'tirofiga sazovor bo'ladi. She'riyatga bo'lgan qiziqishi uni adabiyot sari yetaklaydi. Ijodini juda erta boshlagan shoiraning ilk she'ri 12 yoshida 1959-yilda viloyatning "Kommunist" ro'znomasida nashr etiladi. Viloyat Yozuvchilar uyushmasining o'sha vaqtdagi rahbari Karim Ahmadiy bu she'rni alohida e'tirof etib, shoiraga ijodda oq yo'l tilaydi. Shundan so'ng shoiraning she'rlari tez-tez vaqti matbuotda ko'rinish boshlaydi. U nafaqat iste'dodli shoira, balki faol jamoatchi sifatida ham o'zini ko'rsatadi. 1962-yilda 15 yoshida viloyat yozuvchilar uyushmasiga referent maslahatchi qilib tayinlanadi.

1964-1968-yillarda Andijon davlat pedagogika institutining (hozirgi Andijon davlat universiteti) Filologiya fakultetida tahsil oladi. Hoshimjon Razzoqov, Fathiddin Is'hoqov, Nabijon Qobulov kabi yetuk adabiyotshunos olimlardan saboq oladi.

Yosh shoiraning she'rlari respublika va viloyat nashrlarida e'lon qilinadi, "Saodat", "Guliston", "G'uncha", "Yoshlik" jurnallarida turkum she'rlari bosiladi. Uning sokin misralari tez orada keng jamoatchilik e'tiborini qozonadi. Uning ijodi Zulfiya, Mirtemir, Saida Zunnunova kabi ustoz ijodkorlar tomonidan alohida e'tirof etiladi. Birin-ketin uning "Seni kuylayman", "Yorug' kun", "Bahor", "Цветник" singari to'plamlari nashr etiladi. Mazkur to'plamlarda jamlangan she'rlar adabiyot ixlosmandlarining qalbidan chuqur joy egallaydi. M.Murodova she'rlari nafaqat mamlakatimizda balki xorijda ham o'z muxlislariga ega bo'la boradi. Uning ijod namunalari "Пою о тебе"(1974), "Цветный день"(1978), "Цветник" (1976) nomlari bilan Moskvada nashrdan chiqadi. 1983-yilda uning turkum she'rlari Nataliya Dardikina tarjimasida bilan rus tilida chop etiladi. Shu yili uning "Bahor", "Seni kuylayman" to'plamlari Xitoyning "Shon-Jun" nashritotida xitoy tilida bosmadan chiqadi.

Uning she'rlarida asosan **sodda, ammo chuqur his-tuyg'ularga boy bir muhabbat itirobi** tasvirlangan. Adibaning quyida keltirilgan she'ri ushbu tasvir va tavsiflarga mos tushadi:

Men haqimda o'ylar emishsan,
Do'stlaringga so'ylar emishsan.

U ham meni o'ylarmikan, deb
Olislardan bo'ylar emishsan.

Yoningdamish mening suratim,
Yodingdamish mening suratim.

Avvalida suysang ham meni,
Aytmabsanmish pinhon yonib jim.

Yana meni o'ylar emishsan,
Yonib, yonib kuylar emishsan.

Hanuz meni o'ylarmikan, deb
Olislardan bo'ylar emishsan.

Lirik qahramon — bu yerda ehtimolki ayol — o'zining sevgilisi tomonidan hanuzgacha sevib eslanishini bilib, ichki hayajon va itirob bilan fikr yuritmoqda. She'rning asosiy mavzusi — **eski muhabbatni sog'inish va hanuz yurakda yashayotgan tuyg'ular**. Bu ayriqliqdan so'nggi holatni, sevgilining yana o'ylayotganini bilish, ammo u bilan aloqaning yo'qligi haqida. She'r **soddaligi bilan chuqur ma'no beradi**. Har bir misra tuyg'u bilan to'la. Tashbeh va takrorlar she'rga musiqa baxsh etadi.

Masalan, "o'ylar emishsan", "so'ylar emishsan", "kuylar emishsan" kabi takroriy ifodalar lirik obrazni kuchaytiradi. "Pinhon yonib jim" degan ifoda — sevgining ichda, bekinik holda yashaganini ko'rsatadi. Bu she'r — **sevgidan ajralgan yurakning ichki monologi**, u sevgining hanuzgacha ikki qalb orasida yashayotganini eshitib, ich-ichidan quvonadi, ammo dard bilan eslaydi. She'r orqali o'quvchi ham sevgining og'riqli, ammo chiroyli tomonlariga guvoh bo'ladi.

M.Murodova nafaqat badiiy ijod bilan, balki ilmiy, tarjimonlik va publististik yo'nalishda ham barakali ijod qildi. U faoliyati davomida "O'zbekiston adabiyoti va san'ati", "Xalq so'zi", "Milliy tiklanish" gazetalarida samarali mehnat qildi. Jamiyatning eng og'riqli nuqtalarini qalanga oldi, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universitetida talabalarga saboq berdi, "Shu'la" adabiy to'garagiga rahbarlik qilib, yosh qalamkashlarga yo'l-yo'riq ko'rsatdi. Muhammadjon Rahimiy, Abdurahmon Lohutiy, Qutbi Kirom singari tojik shoirlari ijodini o'zbek tiliga mahorat bilan tarjima qildi. O'zbek tili frazeologiyasi, Oybek ijodida morfologik birliklarning qo'llanilishi yuzasidan salmoqli tadqiqotlar olib bordi. Usmon Nosir haqidagi "Men davrning bir parchasi" maqolasi bugungi kunda ham shoir faoliyati bo'yicha muhim manba hisoblanadi.

Shoira samarali badiiy, ilmiy va publististik ijodi natijasida Respublika Lenin komsomoli, "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan jurnalist" mukofotlariga sazovor bo'ldi. Shoira 2005-yilda og'ir xastalik tufayli hayotdan ko'z yumdi.

Mukarrama Murodova ijodini tadqiq etish u juda yosh bo'lgan davrlardan boshlanadi. Qiziq jihati shundaki, shoira ijodini tadqiq etish xorijlik olimlar tomonidan boshlab berildi. Amerika Qo'shma Shtatlarining mashhur "Sharq va G'arb adabiyoti" jurnalining 1967-yil 11-noyabr sonida amerikalik jadidshunos olim Edvort Olvort o'zining "Markaziy Osiyo adabiyotiga milliy uyg'onish kayfiyatining qaytishi" nomli maqolasini e'lon qiladi⁴. Olim maqolada o'zbek adabiyotidagi yangilanishlar haqida so'z yuritir ekan, Mukarrama Murodova, Rauf Parfi singari yosh shoirlar ijodini tahlilga tortadi va yuksak baholaydi. 20 yoshida jahon adabiyotshunoslari e'tirofiga erishganining o'zi ham uning yuksak poetik mahoratidan darak beradi.

Mukarrama Murodova she'riyati milliy qadriyatlarini yorqin ifoda etishda muhim vosita bo'ldi. U o'zbek xalqining tarixiy, madaniy va ma'naviy tajribasini she'riyatga jo'natib, zamonaviy poetik tilni yaratdi. Uning uslubi soddaligi va chuqur falsafiylikni uyg'unlashtirib, o'zbek lirikasining an'anaviy uslublarini yangi estetik pog'onaga ko'tarishga xizmat qildi.

Shoiraning lirikasi ayol ruhiyatining nozik jihatlarini, uning ijtimoiy va ma'naviy taqdiri muammolarini yuksak badiiy shaklda ifodalaydi. Bu

² <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/mukarrama-murodova-poetry.html>

³ O'sha manba

⁴ Edward Allworth. An old mood returns to Central Asian literature // Literature East and West. 1967, 11. 2: pp. 149-154.

esa o'zbek adabiyotida ayol ovozinig yanada ko'tarilishi uchun maydon yaratdi. Murodova ayollarning ichki dunyosini teran his qilib, ularni jamiyatdagi o'rni va vazifalariga oid yangi yondashuvlarni o'z ijodida aks ettirdi.

Murodova tarjimonlik faoliyati orqali boshqa xalqlarning adabiyotini o'zbek o'quvchilariga yetkazib, madaniy aloqalarni kengaytirdi. Shuningdek, uning publitsistik maqolalari jamiyatning dolzarb ijtimoiy masalalariga bag'ishlangan bo'lib, yosh avlodni ma'rifatga yo'naltirishda muhim rol o'ynadi.

Xulosa

Mukarrama Murodova o'zbek adabiyotining mashhur namoyandaligidan biri bo'lib, uning ijodi milliy qadriyatlarni saqlash va zamonaviy poetik tilni yaratishda muhim ahamiyatga ega. Uning she'riyati va ilmiy faoliyati yosh avlod uchun ilhom va ilmiy maktab

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Edward Allworth. An old mood returns to Central Asian literature // Literature East and West. 1967, 11. 2: pp. 149-154.
2. M.Murodova. Seni kuylayman. Yosh gvardiya, 1986.
3. M.Murodova. Bahor boshlanibdi. Yosh gvardiya, 1974.

vazifasini bajaradi. Murodovaning ijodi zamonaviy o'zbek adabiyotining rivojlanishida chuqur iz qoldirgan va yosh ijodkorlarga yo'l-yo'riq ko'rsatishda davom etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Mukarrama Murodova ijodi XX asrning 70-80-yillari adabiy manzarasida alohida ahamiyat kasb etadi. U iste'dodli shoira, atoqli journalist, mohir tarjimon sifatida mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotida muhim o'rin tutdi. Afsuski, shoira ijodi mutaxassislar tomonidan maxsus maxsus tadqiq etilmadi. Natijada, bugunga kelib qariyb adabiy jamoatchilikning e'tiboridan chiqib qoldi. Uning hayoti va faoliyati shu qadar keng va ko'p qirraliki, bu alohida tadqiqotlarni talab qiladi. Kelgusi maqolalarimizda M.Murodova rahbarlik qilgan, Zebo Mirzo, Faxriyor, A'zam O'ktam, Zulfiya Mo'minova kabi atoqli ijodkorlar uchun maktab vazifasini bajargan "Shu'la" adabiy to'garagi xususida so'z yuritimiz.

4. O.Begaliyev. She'riyat shu'lasi // Yoshlik. 2017, 4-son.

5. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/mukarrama-murodova-poetry.html>